

1. MEDSTAVA – TEORETIČNE OSNOVE

1.1. VRINJENI STAVEK

Jezikovnim izrazom, ki jih tradicionalno štejemo med vrinjene stavke, v slovenskem jezikoslovju dolgo časa niso posvečali preveč pozornosti in so bili zato dokaj ohlapno razdelani. O njih je bilo povedano to, da vrinjeni stavek od glavnega lahko ločimo z pomišljaji, vejico ali oklepaji, da jih beremo s padajočo polkadenco ter znižanim registrom (Korošec, 1998, str. 280). Kasneje pa so dodali še določilo, da vrinjeni stavek ločimo z dvema pomišljajema le v zapletenih večstavčnih povedih, ki so med sabo že ločene z vejicami, v preprostejših povedih pa le takrat, ko želimo vrinjeni stavek še posebej poudariti (Korošec, 1998, str. 280). Korošec v svojem priročniku Stilistika slovenskega poročevalstva citira Čeha Šmilauerja, ki pravi, da vrinjeni stavek »*dodaja kako podrobnost, kaj pojasnjuje, izraža odnos govorečega do vsebine, razmišlja o pravilnosti podatka ali izraza, se sklicuje na naslovnikovo izkustvo ali naslovnika k čemu poziva.*«

A poleg take uporabe vrinjenih stavkov se, predvsem v poročevalstvu in publicistiki, pogosto uporablja tudi na videz enaka uporaba ločevanja dela besedila od glavnega stavka, kjer pa z dvema pomišljajema ločeni stavek ne dodaja pomena, ampak zgolj poudari del vsebine, ki jo poved vsebuje že v osnovnem pomenu. Pri tem ne gre za nikakršno obliko vrivanja, zato je Korošec namesto izraza vrinjeni stavek za tovrstne pojave uvedel nov, pomensko širši pojem **medstave**.

1.2. MEDSTAVA

V svojem raziskovanju se Korošec ni ukvarjal s pravopisnimi vprašanji, zato je za medstavo predpostavil, da gre za enoto, ki jo na vsaki strani od ostalega besedila ločujeta pomišljaja. Pri tem poudari, da se ta dva pomišljaja razlikujeta od klasičnega pomišljaja, saj le-ta ne more na poljubnem mestu prekiniti potek govorne verige. Zato pravi, da bi bilo mogoče bolj smotrno uporabljati izraz **vmesnik**.

Korošec postavi pet splošnih pravil medstave. V teh pravilih določi naslednje pojme: levi del govornega niza, levi vmesnik (pomišljaj), medstavo, desni vmesnik ter desni del govornega niza. Najpomembnejše za medstavo je peto pravilo, ki pravi, da če strukturi z medstavo odvzamemo levi vmesnik, medstavo in desni vmesnik, se levi

in desni del govornega niza nezaznamovano stakneta. Četrto pravilo pa medstavo razdeli na **izpostavo** (ki zgolj poudari del besedila) ter **pristavo**, ki pa besedilu tudi doda oz. vrine dodatno vsebino in pod katero štejemo tudi vrinjeni stavek v dobesednem pomenu. Izpostava in pristava se razlikujeta v tem, da se pri izpostavi v primeru, da odvezamo oba vmesnika, levi del govornega niza, medstava in desni del govornega niza staknejo v nezaznamovano prvotno stanje, medtem ko pri pristavi to ni možno.

1.3. IZPOSTAVA

Izpostave imajo v publicistiki in poročevalstvu predvsem funkcijo ustvarjanja vizualne razgibanosti besedila in razbijanju linearnosti, pojavile pa so najbrž tudi zato, ker časopisni tisk ni omogočal klasičnega poudarjanja besed z podrčrtavanjem ali odebeljenim tiskom. Za njih je značilno, da so močno povezane z avtorstvom oz. osebnim stilom avtorja članka – v neavtorskih sporočilih izpostav (pa tudi pristav) skoraj ni.

Kot izpostave se pogosto uporabljajo prislovna določila, ki naj bi bila eno-, dvo- ali tri-besedna, čeprav so možni tudi daljši. Korošec navaja naslednji primer:

Zaključili pa so se v dokajšnji megli, brez sporočila, ali se bodo sogovorniki znova sestali, in zdaj je takšen izid povzročil dokajšnje zanimanje, posebej še, ker je bilo – iz krogov EGS – slišati, da so nadaljnje stike odpovedali predstavniki OPEC.

Posebno pogosta oblika tovrstne izpostave je izpostava prislovnega določila načina oz. okoliščine z predlogom *ob*:

/.../ da bi dali času čas, da bi skušali predvideti gibanja, pritiske, postopke, da bi postopoma – ob danih možnostih – razreševali težave, ki jih ni mogoče razrešiti čez noč.

Najbolj učinkovite in upravičene so izpostave takrat, ko z pomišljaji ločen del poved razširi vsebinsko tudi preko enostavnega poudarka izpostave. Tak primer je

*Televizijski novinarji so se lahko oglasili neposredno v poročila, drugi so odhiteli v redakcije brž, ko je letalo – **mirno** – pristalo v Rimu,*

kjer ima izpostava širši sobesedilni kontekst, ki sega izven te zaključene povedi.

Izpostavo lahko tvorijo še levi in desni prilastki, deli priredno zloženih stavčnih členov oz. stavkov, Korošec pa dovoljuje tudi dvoumne primere, ki zaradi sonanašanja izven same medstave že spominjajo na pristavo, vseeno pa ustrezajo četrtemu pravilu:

*Oba imata – **vsak na svojem koncu te potujoče restavracije** – zalogo piva, mineralne vode in očitno tudi krepkih pijač.*

Iz podobnega razloga imajo zanimivo vlogo v medstavi tudi členki, ki lahko tvorijo tako izpostavo:

*Vsekakor je – **vsaj dolgoročno** – boljša resnica kot pa poenostavljeno »cukranje« ali zavestno prikrivanje dejanskih težav,*

kot tudi pristavo, če se sonanašajo z vsebino izven medstave:

*V nasprotju z besedilom glasba – **tudi zabavna** – ne vpliva na naš razum in razsodnost, temveč na tisti del osebnosti, ki zgolj čuti,*

podobno pa velja tudi za odvisnike.

1.4. PRISTAVA

Za pristavo je, kot smo že prej ugotovili pri nekaterih primerih, zelo pomembna **sonanašalnost** oz. **koreferenčnost**. To pomeni, da se vsebina medstave nanaša na govorni niz izven medstave, ravno tako pa se govorni niz nanaša na vsebino medstave, zato vmesnikov ne moremo kar odstraniti iz besedila (kot to lahko storimo pri izpostavi), ampak moramo besedilo tudi preoblikovati in dodati skladijska ločila.

Tako največkrat dobimo oziralne stavke, in res se pristava v poročevalstvu največkrat uporablja ravno zato, da se znebimo prepogoste rabe ki-stavkov:

*Včeraj so na progi Ljubljana – **Beograd in nazaj preizkusili novo vlakovno kompozicijo – sestavljajo jo štirje pulmani** – ki jo je združeno železniško transportno podjetje Ljubljana kupilo v ZR Nemčiji.*

Zaimek *ki* se pogosto opusti tudi zato, ker je med njim in odnosnico predolg desni prilastek. Pri tem se odnosnica mora ponoviti:

*Prva seja novega kabineta indonezijskega predsednika dr. Sukarna – **kabinet so sestavili 23. februarja** – je bila pretrgana danes dopoldne 20 minut po začetku.*

Prevečkrat pa se v poročevalstvu pojavljajo vrinjeni stavki, ki ne nosijo svoje osnovne funkcije - se pravi, da so izhod iz konstrukcijske zadrege – ampak so tam kar sami po sebi, tako rekoč 'zaradi lepšega'. Avtor s tem izkazuje ali nepoznavanje ali nespoštovanje skladenjskih možnosti slovenskega jezika.

Prave pristave štejem za značilnost osebnega poročevalskega stila, ko med pisanjem besede, ki jih piše, avtorju asociativno prikličejo nove podatke o temi besedila, ki sicer niso neposredno povezani z vsebino, a se avtorju zdijo pomembni. Takih podatkov tudi ni več mogoče vključiti v že obstoječi stavčni vzorec, zato bi bilo treba celotno poved začeti znova. Ker pa zaradi časovne stiske to ni ravno najbolj smotrna rešitev, se preko vmesnikov vključi ta dodaten podatek v obstoječ stavčni vzorec, ne da bi bilo le-tega treba uničiti.

Take 'prave' pristave so navadno daljše predvsem od izpostav, vseeno pa je treba paziti, da ostaja besedilo berljivo. Preveliko kompliciranost se da rešiti z koreferenčnostjo ter ponovitvami :

*Alžirci kot največji izvozniki zemeljskega plina – **izvoz te surovine pravzaprav predstavlja ves njihov izvoz** – namreč utegnejo ob nadaljnjem odlašanju plin prodati drugam,*

Korošec pa za konec doda še primer nepremišljene rabe, kjer zaradi množice pomišljajev ne moremo ugotoviti, ali gre za vmesnike ali običajne pomišljaje, zato tudi ne moremo uveljaviti ne 4. ne 5. pravila medstav:

Le dva predsednika sta končala svoj predsedniški mandat – eden od njiju je, kar je po svoje spet paradoks, sedanji predsednik Mendez – in doslej je prišel v predsedniško palačo le en civilist – spet je to Mendez.